

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

**Specyfika kultury ludowej
województwa śląskiego**
Magdalena Toboła-Feliks
materiał szkoleniowy

Organizator

Institucja finansowana przez:

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Telusa

Województwo śląskie powstało w wyniku podziału administracyjnego dokonanego 1 stycznia 1999 r. Obejmuje swym zasięgiem dawne województwa – katowickie, częstochowskie i bielskie.

Województwo śląskie graniczy z czterema województwami: od zachodu z opolskim (na długości 226 km), od północy z łódzkim (135 km), od północnego-wschodu ze świętokrzyskim (105 km), od wschodu z małopolską (265 km).

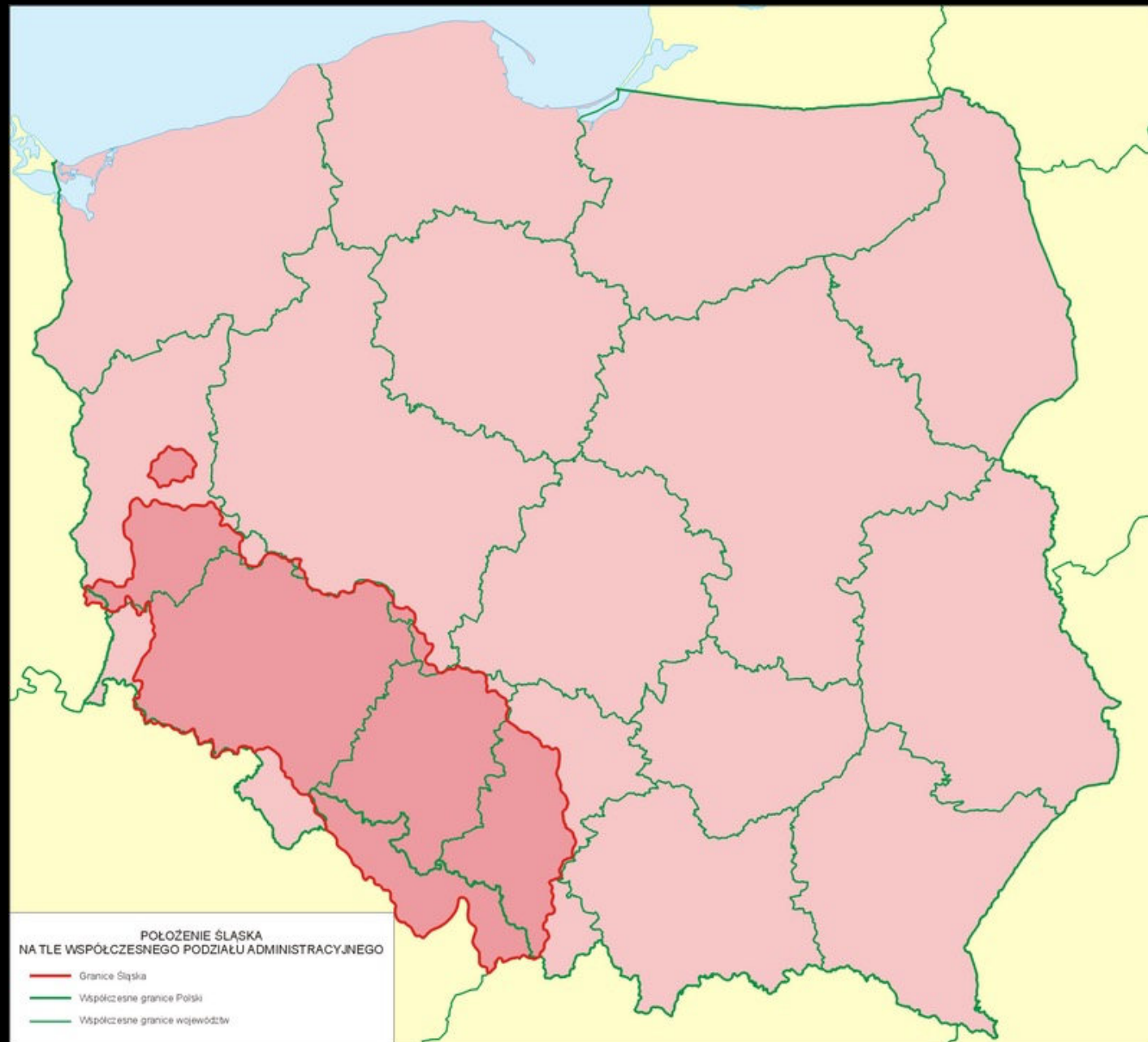
Granica południowa jest granicą państwową ze Słowacją (85 km), a południowo-zachodnia z Czechami (141 km). Stolicą województwa są Katowice.

Położenie na styku regionów historycznych gdzie krzyżowały się wpływy polskie, niemieckie i czeskie zdecydowało o kulturowym zróżnicowaniu mieszkającej tu ludności. Spośród innych województw śląskie wyróżnia się bogatymi zasobami surowców mineralnych, których eksploatacja i przeróbka przyczyniła się z jednej strony do intensywnego uprzemysłowienia i zurbanizowania regionu, a drugiej zaś do silnego przeobrażenia środowiska geograficznego.

Położenie Śląska na tle współczesnego podziału administracyjnego, źródło: Wikimedia Commons, Licencja, na podstawie: Kazimierz Orzechowski, Historia Ustroju Śląska 1202-1740, Wrocław 2005 r., s. 147,

Pod względem historyczno-politycznym Województwo śląskie obejmuje wschodnią Część Górnego Śląska, część Śląska Cieszyńskiego, Zagłębie Dąbrowskie, oraz Ziemię Zachodniej Małopolski.

Na ziemiach śląskich ze względu na różnice tradycji wyróżnia się ziemię cieszyńską, Beskid Śląski, ziemię pszczyńską, rybnicko-raciborską, gliwicką oraz ziemię Bytomską.

W obrębie ziem małopolskich natomiast Żywiecczyznę, ziemię będzińsko-siewierską i ziemię częstochowską. Po części w granicach województwa znajduje się też ziemia oświęcimska i chrzanowska.

Źródło: http://wslaskiem.pl/_informatore?id=slaskie-mapa

Niedźwiedź (Niedźwiedzica, Dzik) – posąg powstały prawdopodobnie w okresie laterańskim (około 400–200 roku p.n.e.), umieszczony w 1905 roku na szczycie góry Ślęzy

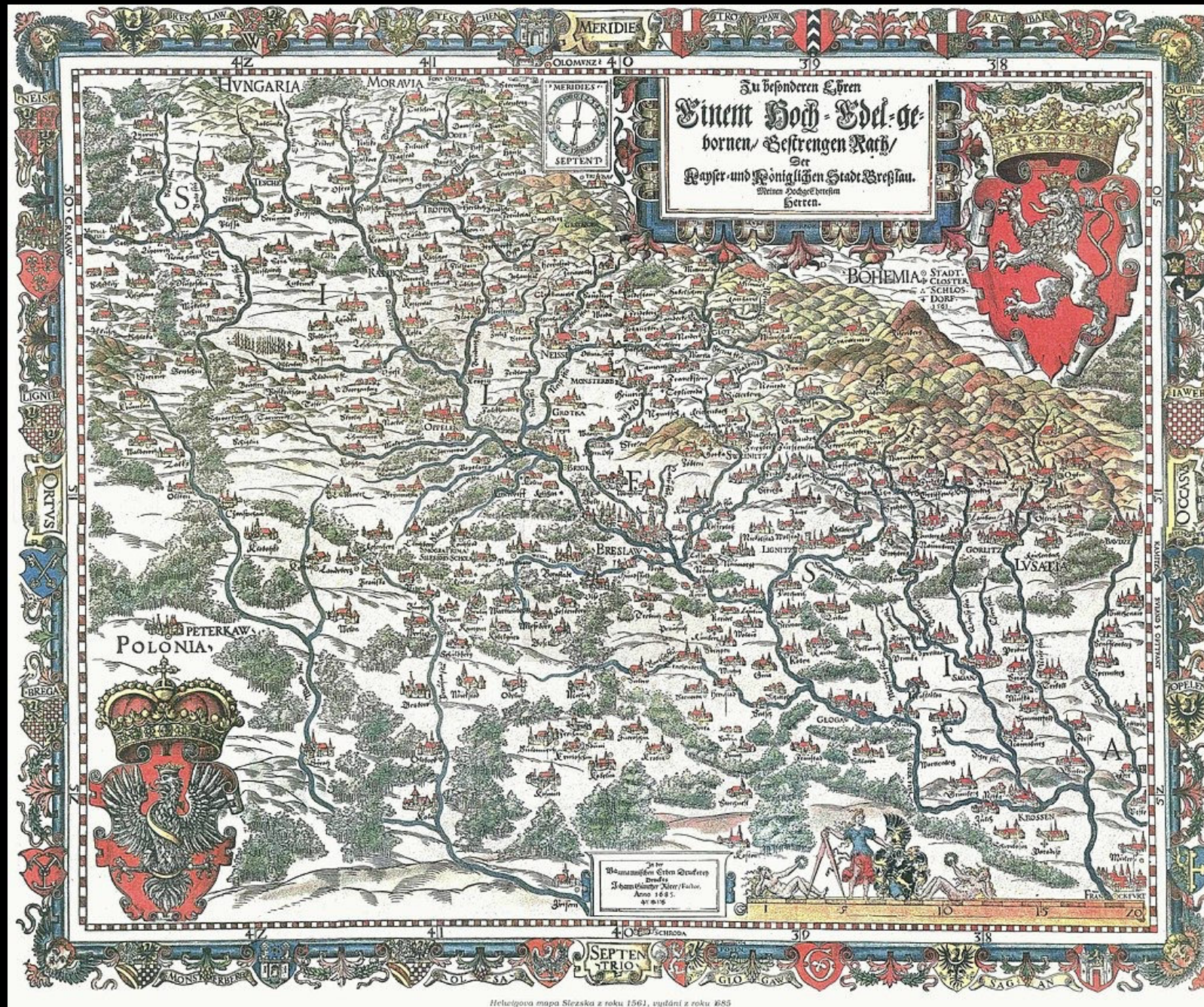

Pierwsza mapa Śląska, Martina Helwigaz 1561 r. (orientacja południowa),
Wikimedia Commons, licencja PD

Górny Śląsk, 1910, wł. prywatna

SPECYFIKA REGIONALNEGO FOLKLORU

Folklor jest pojęciem wieloznacznym o zróżnicowanej semantycznie treści.

W zależności od interpretacji przyjmuje się, że stanowi on nazwę obejmującą niemal wszystkie przejawy twórczości, zarówno duchowej jak i materialnej, czasem jednak identyfikuje się go jedynie z przekazem oralnym. Polska folklorystyka potrafiła zdystansować się od obu skrajnych stanowisk i przyjęła zakres terminu godzący oba podejścia. W skład folkloru wchodzi u nas zatem na ogół obrzędy i zwyczaje, wierzenia, tańce oraz szeroko rozumiana literatura ustna.

Śląsk jest regionem o wyjątkowo bogatym i oryginalnym folklorze. Źródłem takiego stanu rzeczy dopatrywano się z jednej strony w historycznej izolacji kulturowej i językowej ludności żyjącej na tym terenie, w drugiej w ustawicznym zagrożeniu kultury rodzimej przed germanizacją.

Obrzędowość doroczna (okres jesienno-zimowy):

24 listopada – wigilia św. Katarzyny (patronka garncarzy i kolejarzy)

29 listopada - wigilia św. Andrzeja (patron chcących zmienić stan cywilny)

4 grudnia – św. Barbary (patronka dobrej śmierci i górników)

6 grudnia – św. Mikołaja

13 grudnia – św. Łucji (patronka chorych na oczy i niewidomych)

26 grudnia – św. Szczepana

2 lutego – święto ofiarowania Pańskiego

3 lutego – św. Błażeja

5 lutego – św. Agaty

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Obrzędowość doroczna (okres wiosenno-letni):

21 marca - Marzanna, Marzaniok i goik

Niedziela Palmowa

Wielka Środa – środa żurowa

Wielki Piątek

Wielkanocne procesje konne

1 kwietnia – 1 maja - stawianie moja

Boże Ciało

15 sierpnia – Wniebowzięcie NMP

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne
na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

JAWORZYŃKA 1939 r.
(ze zbiorów Archiwum Państwowego w Katowicach, oddział w Cieszynie)

Umowa ślubna

Ławenta i spisana w Uroczystości gminnej
w Jaworzynie w dniu 29. maja 1939, pomiędzy

- 1) Józefem Michałkiem, właścicielem realności w
Jaworzynie k. d. r. z ob. z jednej strony i
- 2) Marią Michałkówną, żoną powyższego pa-
ni Michała w Jaworzynie k. d. r. z ob. z praw-
Janem Jankowskim, właścicielem w Jaworzynie
k. d. r. z drugiej strony.

Strony te zawarły pomiędzy sobą i
wobec świadków, następującą treści umowy

- 1) Na skutek przemiany wyjątkowej państwa
Marii Michałkówny, żony Józefa Michałka, która
za życia Jankowskiego, oddaje w całości na mocy
następującej umowy Józef Michałek, żony
swojej Marii, na jej zupełną i wyłączną
własność, w szczególności następującą parcelę
- a) pole wsi stricimskiej tak zwanej w Pasicach
z tem pastwiskiem i z potawami, tak postawami
wydzieloną w drodze stricimskiej.
- b) lata procenty gminne w całości, w całości
„Przyznaniem” z płacami około 3000 zł
- 2) Prace wsi umowy przedmiotowej na własność

Za: B. Kubit, Fotograficzne widzenie tradycji. Obrzędy doroczne na Górnym Śląsku, Gliwice 2020.

Karta pocztowa (kolor) - okolicznościowa, folklor, etnografia; Oberschlesische Trachten (Serie I) Bäuerin mit Kopftuch, kobieta w stroju regionalnym, wytwórnia: C. Brinkmann Breslau/ Aufnahme und Verlag von Oscar Anders Beuthen, lata 20, wł. prywatna prelegentki.

Karta pocztowa (kolor) - okolicznościowa, folklor, etnografia; Polskie Typy Ludowe: z Górnego Śląska; wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, do 1939 r. oraz karta pocztowa (kolor) - okolicznościowa, folklor, etnografia; Typy ludowe z Górnego Śląska; wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, przed 1945 r.

Typy ludowe z Górnego Śląska

Karta pocztowa (kolor) - okolicznościowa, folklor, etnografia; Polskie stroje ludowe. Śląsk;
Wyd. Współczesna Sztuka Przemysł, okres międzywojenny oraz karta pocztowa (kolor)
- okolicznościowa, Towarzystwo "Sokół", nakładem Dzielniccy Śląskiej Związku Towarzystw
Gimn. "Sokół" w Polsce, Katowice, do 1939 r., wł. prywatna prelegentki

Janusz Woźniakowski

Gdy człek w taniec polski stanie,
Wąs podkręci, tupnie nogą –
Pierś mu rośnie – hej mospanie –
Już weselszy – już mu błogo!

Polonez.

BIBLIOGRAFIA (wybór)

- Folklor Górnego Śląska, red. D. Simonides, Katowice 1989.
  - Kolberg O., Dzieła wszystkie, t.43 – Śląsk, Wrocław – Poznań 1965.
  - Ligęza J., Kultura Górnego Śląska, Opole 1966.
  - Śląska kultura ludowa. Stan badań, studia i szkice, red. D. Simonides, Katowice 1989.
  - Zabytki kultury ludowej na Śląsku i w Częstochowskim, red. B. Bazieli, Bytom 1975.
  - Gerlich H, Narodziny, zaślubiny, śmierć. Zwyczaje i obrzędy w katowickich rodzinach górniczych, Katowice 1984.
  - Gerlich H i M.G, Sacrum. Rodzina. Tradycje. Świątowanie roku liturgicznego w tradycyjnej kulturze plebejsko-miejskiej Górnego Śląska, Katowice 1995.
-

NETOGRAFIA (wybór)

- Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego oraz archiwum cyfrowe Polskiego Atlasu Etnograficznego
<https://paenew.us.edu.pl/>
  - Mapa obrzędowa Górnego Śląska
<https://instytutkorfantego.pl/obserwatorium/mapa-obrzedowa-gornego-slaska/>
-

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

Strój ludowy jako wyraz tożsamości
lokalnej (województwo śląskie)

Magdalena Toboła-Feliks
materiał szkoleniowy

Organizator

Institucja finansowana przez:

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Telusa

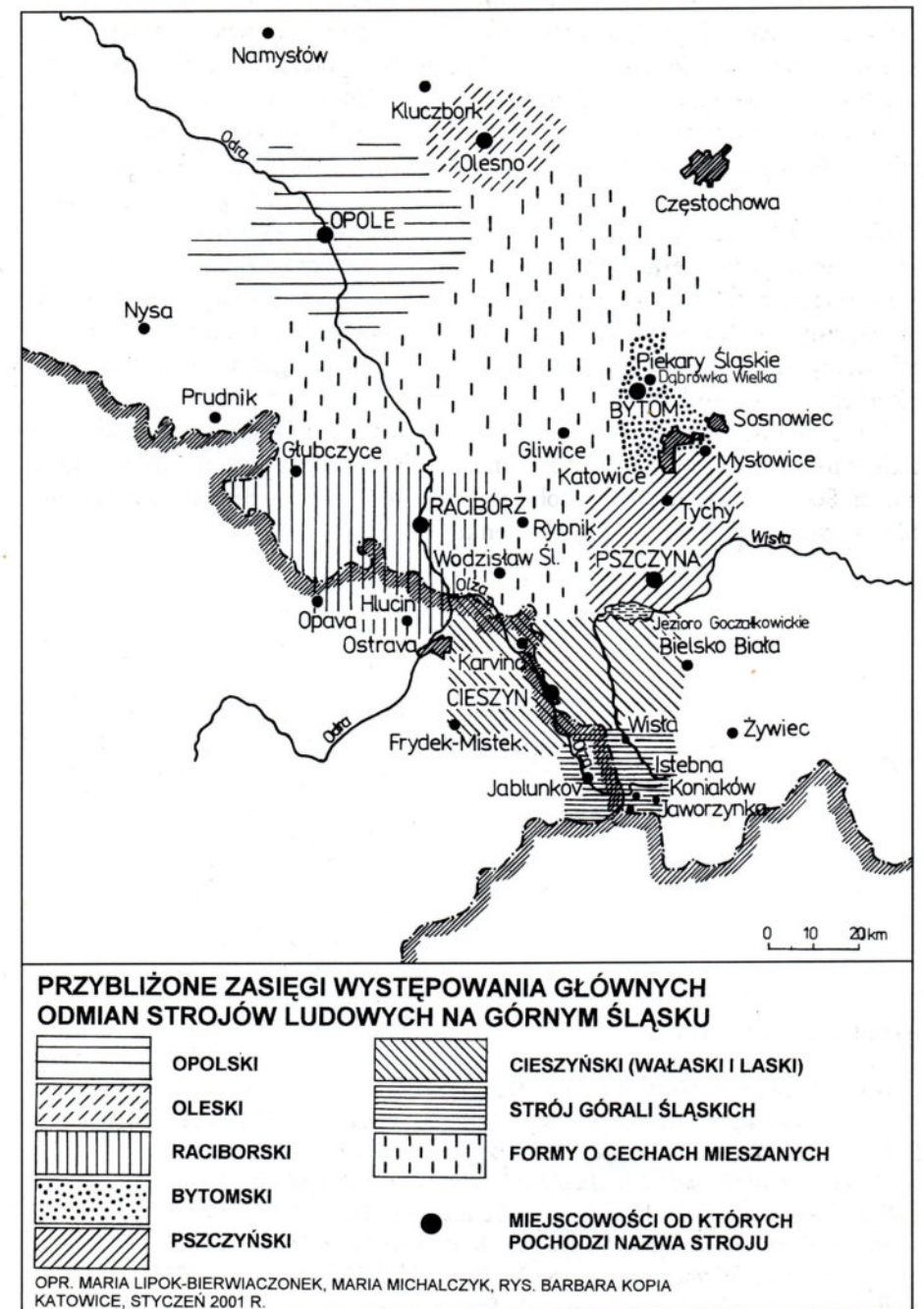
STROJE LUDOWE W TYPIE GÓRNOŚLĄSKIM

1. strój ROZBARSKI
2. strój RACIBORSKI
3. strój RYBNICKI
4. strój PSZCZYŃSKI
5. strój OPOLSKI
6. strój CIESZYŃSKI
7. strój GÓRALI BESKIDU
ŚLĄSKIEGO

Mapa występowania strojów śląskich w I poł. XX w.
(wg. projektu Agnieszki i Tadeusza Dobrowolskich)

STROJE LUDOWE W GRANICACH DZIWIĘSIĘCZEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO (wybór)

8. strój z terenu WILAMOWSKI oraz strój z terenu SCHÖNWALDU

9. strój MIESZCZAN ŻYWIECKICH / strój GÓRALI ŻYWIECKICH

10. strój ZAGŁĘBIOWSKI (m.in. strój BĘDZIŃSKO-SIEWIERSKI)

11. Strój CZĘSTOCHOWSKI

STRÓJ ROZBARSKI

Emilia Górniok, Szarlej, sygn. 031_06_01_017, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Odpust, Piekary Śląskie, fot. H. Urbanik, 19.08.1979 r., sygn.
031_06_01_052 oraz Dąbrówka Wielka, sygn. 031_06_01_066,
Śląska Biblioteka Cyfrowa

Jan Pudlik z rodziną, Piekary Śląskie, fot. ateiier
Rudolpha Kessela, Beuthen, Sygn. 051_15_001_022,
Śląska Biblioteka Cyfrowa

Fotografia rodzinna, pamiątka I Komunii Św., przed 1910, Sygn. 031_15_001_028
oraz Odpust, Piekary Śląskie, Sygn. 031_06_01_057, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Ingres biskupa Stanisława Adamskiego, Ślązaczki w strojach ludowych, Katowice 1930, sygn. 1-R-14-6, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Ingres biskupa Stanisława Adamskiego, dwie
Ślązaczki, Katowice 1930, sygn. 1-R-14-5,
Narodowe Archiwum Cyfrowe

Maria Bacik (z.d. Horzowska) z siostrą, Piekary Śl., fot. Jarosław A. Krawczyk, sygn. 051_06_01_088 oraz kobieta przed kościołem św. Apostołów Piotra i Pawła w Brzozowicach Kamieniu, 30.06.1991, fot. Jarosław A. Krawczyk sygn. 051_06_01_089, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Grupa mężczyzn, fot. zakład fotograficzny Jarosława
A. Krawczyka, ul. Nałkowskiej w Bytomiu,
Sygn. 051_06_01_035, Śląska Biblioteka Cyfrowa

fot. zakład fotograficzny p. Jarosława A. Krawczyka z ul.
Nałkowskiej w Bytomiu, sygn. 031_06_01_029, Śląska
Biblioteka Cyfrowa

Delegacja mieszkańców Chorzowa, protest przeciw
połączeniu Chorzowa i Królewskiej Huty, 31.01.1934 r., sygn. I-
A-3035a, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Dożynki śląskie w Katowicach - delegacja z Dąbrówki
Wielkiej, fot. Czesław Datka, Katowice, 16.09.1954, sygn. I-
G-2528-8, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wielki wybór zajmujących i pociągających książek znajduje w ilustrowanym katalogu wydawnictw ludowych Miarki.

Adres: K. Miarka Spółka, Mikołów-Nikolai 29, Oberschlesien.

Typy ludu śląskiego z okolicy Raciborza.

STRÓJ RACIBORSKI

Kobieta w stroju raciborskim, Pietrowice Wielkie,
lata 30. XX wieku, fot. Max Steckel, zbiory prywatne prelegentki

Winieta. Joseph Axmann Ratibor Dominikaner-Platz. Ratibor (Racibórz),
pocz. XX w., fot. z Działu Fotografii kolekcji Muzeum Historii Katowic,
repozytorium MHK, licencja PD

STRÓJ RYBNICKI

Fotografie ślubne, okolice Rybnika, l. 1900 – 1930,
fot. ze zbiorów Działa Fotografii, Muzeum Historii Katowic,
repozytorium MHK, licencja PD

Otto Schwittay
RYBNIK & LOSLAD

Pszczyna

STRÓJ PSZCZYŃSKI

Kobiety w strojach pszczyńskich, Miedźna, 1949 r.,
fot. M. Święch, za: S. Bronicz, Atlas Polskich Strojów
Ludowych, Strój Pszczyński,
Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1950.

Kobiety w strojach pszczyńskich, Miedzna oraz Kobiór, l. 40-50 XX w.,
fot. S. Bronicz, za: tegoż, Atlas Polskich Strojów Ludowych,
Strój Pszczyński, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1950.

Strój pszczyński   mal. J. Kurołak
l'Atlas des costumes populaires polonais

Bieruń, l. 30. XX w. wł. prywatna

STRÓJ CIESZYŃSKI

*Ostschlesisches Bauernmädchen.
Ślązaczka.*

Kobiety w strojach cieszyńskich, I. 50 XX w., Wikimedia Commons, licencja PD

Polki ze Śląska Cieszyńskiego przybyłe na uroczystości imieninowe wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, Katowice, 29.09.1934, sygn. I-A-3025-7, Narodowe Archiwum Cyfrowe

STRÓJ GÓRALI BESKIDU ŚLĄSKIEGO

Kobieta w stroju ludowym, Wisła, fot. Józef Dańda, okres międzywojenny, sygn. 1-U-7811 oraz Śląska rodzina góralska przed swoją chatą, fot. Michał Asanka-Japoł, NAC, sygn. 1-K-235-1, Narodowe Archiwum Cyfrowe

STRÓJ WILAMOWSKI

Trzy kobiety z Wilamowic, Józef Pieniążek, 1934,
akwarela, papier, Wikimedia Commons, licencja PD

Wizyta regenta Węgier Miklosa Horthyego w Polsce, kobiety w strojach wilamowskich oczekują na przejazd regenta Węgier na rynku w Krakowie. W tle widoczne arkady Sukiennic, Ktaków 5.02.1938, sygn. I-D-1777-55 oraz Obchody Święta Gór w Wiśle, kobiety w strojach wilamowskich, Wisła, 15.08.1937, sygn. I-P-3614-27, Narodowe Archiwum Cyfrowe

STRÓJ Z SCHÖNWALDU

Die Hochzeit in Schönwald bei Gleiwitz.

Kobiety z Bojkowa, Gliwice, l. 20-30. XX w.,
za: J. Oczko, B. Kubit, Schönwald. Wiesz z przeszłości, wyd. Muzeum w Gliwicach

STRÓJ
MIESZCZAN
ŻYWIĘCKICH

Grupa mieszkańców Żywca w strojach ludowych, Wisła, 15.08.1937,
sygn. 1-P-3614-20 oraz grupa dziewcząt w strojach ludowych,
Żywiec 1929, sygn. 1-A-1575-6, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Chór Halka, stroje radzionkowskie (stroje w typie rozbarskim), sygn.
031_20_02_02_046, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Spotkanie członków Chóru Halka z Raisą Gorbaczow, 1988, fot, Stanisław Jakubowski,
sygn. 031_20_02_02_063, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Występ Wandy Werwińskiej (w stroju ludowym),
przedstawienie z okazji 15 rocznicy odzyskania morza,
Uniwersytet Powszechny na Woli w Warszawie, 1935,
sygn. 1-N-3833, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wzstrój
się w strój

#WSWS

Projekt finansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach środków stypendialnych, mających na celu propagowanie oraz popularyzację określonych zagadnień związanych z kulturą.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

BIBLIOGRAFIA (wybór)

- Bazielich B., *Historyczno-społeczne uwarunkowania zmian w śląskich strojach ludowych*, „Kwartalnik Opolski”, 1985, nr. 3-4, s. 29-40.
- Bazielich B., *Strój ludowy w Polsce, opisy i wykroje*, wyd. Edukacja Kultury Wsi, Warszawa-Kraków 1997.
- Bazielich B., *Śląskie stroje ludowe*, wyd. GPE, Chorzów 1997.
- Bazielich B., *Odzież i strój ludowy w Polsce*, wyd. PTL, Wrocław 2000.
- Bazielich B., *Strój Rozbarski*, W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, cz. III: *Śląsk*, z. 5. Polskie PTL, Wrocław 2002.
- Bazielich B., *Strój Cieszyński*, W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”. t. 36, cz. III *Śląsk*, z. 6, PTL, Wrocław 2006.
- Bazielich B., *Z biska i z oddali*, MŚ, Katowice, 2017.
- Bronicz S., *Strój pszczyński*, W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych, cz. III: *Śląsk*, z. 2. PTL. Wrocław 1954.
- Dobrowolska A., Dobrowolski T.**, *Strój, haft i koronka w województwie śląskim*. PAU. Kraków 1936.
- Folk dress ... 2013: Folk dress as a cultural phenomenon*, Ed. A.W. Brzezińska, M. Tymochowicz.
- In: „Atlas of Polish Folk Custume”. Special Issue. Polish Ethnological Society. Wrocław.
- Grabowski E.**, *Volktrachten in Oberschlesien*, Breslau 1935.
- Karwicka T., 1995:** *Ubiory ludowe w Polsce*. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Wrocław.

Hermanowicz-Nowak K., Strój górali Beskidu Śląskiego, Kraków 1997.

Lipiarz Z., Raciborski strój ludowy, Racibórz 1978.

Klekot E., *The Seventh Life of Polish Folk Art and Craft*. Ed. I. Lučića. In. „Ethnolouška tribina: Journal of Croatian Ethnological Society” Vol. 40. No.33. University of Zagreb 2010, p. 71-85.

Lipa-Kuczyńska M., *Tradycja i współczesność stroju ludowego na śląsku – strój rozbarski (bytomski)*. W: „Śląskie Prace Etnograficzne”. T.1. Red. M. Lipok-Bierwiazzonek. Muzeum Śląskie. Katowice 1990, s. 81–88

Rekonstruowane stroje ludowe..., *(Re)konstruowane stroje ludowe, jako znak manifestowania tożsamości lokalnej*.

Red. A.W. Brzezińska, A. Paprot-Wielopolska, M. Tymochowicz. W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”. Zeszyt specjalny. PTL. Wrocław 2020. **Tymochowicz M.**, *Siedem grzechów popełnianych przy odtwarzaniu strojów ludowych*. W: *Tam na Podlasiu V. Codzienny i świąteczny ubiór południowego Podlasia*. Red. J. Adamowski, M. Wójcicka. Wola Osowińska 2014.

Rok R., Częstochowski strój ludowy, Częstochowa 1998.

Współczesna problematyka..., *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi*. Red. A.W. Brzezińska, A. Paprot-Wielopolska, M. Tymochowicz. W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”. Zeszyt specjalny. PTL, Wrocław 2018.

Żygulski Z., 1974: *Somatyczne i semiotyczne uwarunkowanie mody ubiorów*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” nr 1, s. 107–112.

WYSTRÓJ SIĘ W STRÓJ

https://www.youtube.com/channel/UCOfVtAbNIPgQgUWmv_Z19zg

WYSTRÓJ SIĘ W STRÓJ (fanpage)

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100089403944112>

MUZEUM HISTORII KATOWIC

(Óbleczone w tradycja – konsultacje merytoryczne dotyczące stroju ludowego)

<https://www.mhk.katowice.pl/index.php/edukacja/obleczone-w-tradycja>

MUZEUM ŚLĄSKIE W KATOWICACH

<https://muzeumslaskie.pl/>

MUZEUM GÓRNOŚLASKIE W BYTOMIU

<https://muzeum.bytom.pl/>

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

KONTAKT:

mtf.etno@gmail.com

m.tobola-feliks@mhk.katowice.pl
